

JOSEFINA SALORD RIPOLL

LA SECCIÓ DE LLENGUA I LITERATURA
DE L'INSTITUT MENORQUÍ D'ESTUDIS:
ITINERARI D'UNA RECUPERACIÓ CULTURAL*El context fundacional*

Quan el març de 1986 es constituïa la Secció de Llengua i Literatura de l'Institut Menorquí d'Estudis (IME), els referents a què podia apel·lar, per tal d'inserir el programa de feina dins una realitat consolidada més àmplia, eren clarament insuficients, en el millor dels casos. Per començar, cuejava encara dins l'ambient un tòpic, d'acord amb el qual esdevenia proverbial la migradesa literària menorquina: així, Menorca no hauria participat en la Renaixença, entesa en un sentit diacrònic de construcció cultural, més que, molt extemporàniament, a través de la figura d'Àngel Ruiz i Pablo (es Castell 1865-Barcelona 1927), el qual, gràcies a l'edició de les *Obres completes* a l'Editorial Selecta el 1961, havia refermat la seva condició d'autor gairebé únic i del tot representatiu de la història literària contemporània. Paral·lelament, els orígens ciutadellencs del gran filòleg Francesc de B. Moll (Ciutadella 1903-Palma 1991), amb una actuació destacada dins la cultura menorquina durant l'època franquista i amb un ampli reconeixement institucional i social, equilibrava el necessari binomi de referències.

Tanmateix, l'article *La cultura a Menorca* de Jordi Carbonell, publicat al número monogràfic que la revista «Serra d'Or» va dedicar a Menorca el 1964, havia ja permès de situar dins un marc de denúncia d'un foc present, i no d'anàlisi del passat, l'afirmació taxativa feta pel mateix Francesc de B. Moll el 1958: «Menorca, per circumstàncies diverses i complicades, s'ha mantingut relativament enfora del moviment cultural que fa més de cent anys que bull dins les altres regions on es parla la nostra llengua». ¹ I, encara més important, el professor barceloní havia ofert (més enllà de la llunyana i esvaïda *Biblioteca de escriptors menorquines* (1878), confeccionada per Bernat Fàbregues a partir de la *Biblioteca de escriptors balears* (1868) de J. M. Bover) la primera síntesi estructurada, significativa i amb aportacions inèdites de la història cultural menorquina, tot reconeixent-hi, a més, el paper cabdal que, en la seva recuperació abans de la desfeta de 1939, hi havia jugat l'historiador i director de la «Revista de Menorca», Francesc Hernández Sanz, a qui no dubta a qualificar de «el Rubió i Lluch de Menorca». Cal subratllar, abans que tot, que la perspectiva cultural (i no estrictament literària o lingüística), adoptada per Carbonell, li permetia superar el que, al meu parer, ha

1. Vegeu Francesc de B. MOLL, *Menorca dins la literatura* (Barcelona, Secretariat del Diccionari, 1958), p. 10.

constituït un dels més grans handicaps dels plantejaments historiogràfics fins a èpoques ben recents: em referesc, molt *grosso modo*, al fet que les històries de la literatura s'han construït damunt la base d'uns cànons, que han fet emergir i circular les grans figures primeres, tot condemnant al silenci les dinàmiques que poden explicar les bigarrades històries de la cultura, sense buits ni dimissions.

Des d'aquesta òptica, l'article de Jordi Carbonell hauria de ser vist, també i sobretot, com l'esbós ambiciós d'un programa que, a Menorca, no començarà a ser desplegat fins al final de la dècada dels setanta i, sobretot, a la dels vuitanta, amb l'impuls fonamental de la Secció de Llengua i Literatura de l'IME. Abans, però, hi va contribuir de manera decisiva el ressò editorial i acadèmic de les recerques del mateix Carbonell, dins el marc de revisió de la llavors encara anomenada «Decadència». Només cal recordar l'impacte tant de l'edició de la tragèdia il·lustrada *Lucrecia* (1769) de Joan Ramis com del coneixement del gramàtic i traductor Antoni Febrer i Cardona (Maó 1761-1841), dutes a terme per ell; la selecció d'autors menorquins en *l'Antologia de poetes neoclàssics i pre-romànics* de Joaquim Molas, i, a partir d'aquí, la inclusió del que el primer va anomenar «període menorquí de la literatura catalana» i el segon, «el grup il·lustrat menorquí» dins les grans obres de referència, començant pel volum d'Antoni Comas dins la *Història de la literatura catalana*.²

A Menorca, els anys setanta i els primers vuitanta comportaran, com arreu, canvis sociològics i culturals significatius, amb l'espai guanyat pels intel·lectuals més rigorosos de la dècada anterior (com l'historiador Andreu Murillo Tudurí, autor del gran gruix d'entrades menorquines a la *Gran Enciclopèdia Catalana*, o el físic Josep Miquel Vidal, el director de *l'Enciclopèdia de Menorca*, projecte nascut el 1977) i amb la incorporació de noves figures, procedents del relleu generacional. La transformació del panorama es pot dibuixar amb uns trets molt esquemàtics: en primer lloc, el tòpic de la migradesa literària es desactiva tant per la força amb què irrompen el narrador Pau Faner i el poeta Pere Gomila com per la vitalitat literària de Ponç Pons, entre els dos gèneres, i el grup de poetes publicats al monogràfic que la revista «Faig» va dedicar a Menorca (1976) i aplegats als autoeditats quaderns de poesia Xibau. En segon lloc, l'activitat editorial es desvetlla amb la fundació el 1973 d'Edicions Nura i amb la incipient política editorial de les noves institucions democràtiques, encapçalades pel Consell Insular de Menorca, que publicarà textos diversos de llengua i de literatura —el més important dels quals és l'obra col·lectiva adreçada al món de l'ensenyament, *Llibre de lectures menorquines* (1981)— i, el 1985, crearà la col·lecció Capcer, destinada a oferir els textos cabdals de la cultura de l'illa. En tercer lloc, i particularitzant el punt anterior, el fet editorial clau és l'endegament de *l'Enciclopèdia de Menorca*, dins la qual aparei-

2. Pel que fa a la valoració de l'activitat intel·lectual de Jordi Carbonell, vegeu els articles de Josep MASSOT i MUNTANER, Andreu MURILLO, Maria PAREDES i BAULIDA i Josefina SALORD RIPOLL sota el títol genèric *Homenatge a Jordi Carbonell*, «Revista de Menorca» (Maó, Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó/Institut Menorquí d'Estudis, 1991), ps. 561-570.

xen, el 1983 i 1984, dos fascicles de literatura: els corresponents a la medieval i a la moderna (segles XVI i XVII), amb una interrupció posterior, que és la constatació més conscient de la manca de textos i d'estudis amb què poder abordar la literatura del segle XVIII i la contemporània.³ Finalment, cal destacar que aquest canvi de panorama es tradueix en un gruix de manifestacions, entre les quals podríem destacar la catalanitat que, sota la presidència de Josep M. Quintana a l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó del 1981 al 1987, s'imprimeix a la «Revista de Menorca», la qual recupera autors de preguerra com Marçal Pascuchi i en publica l'edició de la valuosa correspondència que Josep Miquel Guàrdia va mantenir, de París estant, amb grans figures de la Renaixença, encapçalades per Antoni Rubió i Lluch. A aquests articles, caldria afegir-hi tant les aportacions provinents d'altres àmbits (com la tesi doctoral d'Antoni Petrus sobre el vessant pedagògic de J. M. Guàrdia, editada per l'Ajuntament d'Alaior el 1985) com les derivades de la projecció que començava a assolir la jove investigació filològica gràcies a la participació en congressos o la publicació en revistes especialitzades de prestigi.⁴ Tot plegat contribuïa a evidenciar la complexitat, però també les substancials mancances de recerca i de difusió, de la història cultural menorquina. I, en conseqüència, es feia evident que la superació d'aquest estadi requeria unes condicions i uns mitjans inèdits, que s'adeqüessin, de manera més àmplia, a les necessitats d'una societat i d'una cultura que, en tardana recuperació democràtica després de la ruptura de 1939, ja no podia subscriure les afalagadores paraules que un jove Josep Pla havia escrit a la vista de la Menorca de les primeres dècades del nou-cents:

«L'illa de Menorca ha estat molt estudiada. Com més petit és un país més llargues són les seves distàncies. Tot hi suggereix el detall. Quan s'ha pres el gust de l'erudició (de la curiositat) i de l'estudi, l'illa de Menorca ofereix un camp de lectura i d'experiència inacabables. Menorca posseeix una immensa bibliografia. És un dels llocs habitats per la nostra gent sobre el qual s'ha concentrat una més gran quantitat d'observacions de la més diversa procedència. Gairebé tota aquesta curiositat s'ha produït en l'època moderna. El fet és remarcable. Dubto que hi hagi un espai d'aquesta àrea que proporcionalment contingui una documentació més del dia i més general.»⁵

3. Cal esmentar, com a referents significatius en aquest context fundacional de la Secció de Llengua i Literatura de l'IME, les obres de Joaquim MOLAS, *Una cultura en crisi* (Barcelona, Ed. 62, 1971; «L'escorpi», núm. 24) i *Lectures crítiques* (Barcelona, Ed. 62, 1975; «Llibres a l'abast», núm. 121) sobretot pel que fa als estudis d'història literària, a la necessitat de comptar amb equips de treball i a la responsabilitat de les regions catalanes de fabricar la pròpia història particular per a poder-les integrar dins la literatura general catalana.

4. N'hi hauria prou a citar el monogràfic de «Randa», 21, *Cultura i història a Menorca* perquè, tot i ser publicat el 1987, va generar un treball de cohesió anterior i va permetre, a més, a Antoni-Joan Pons i Josefina Salord, d'establir l'estat de la qüestió de la literatura catalana a Menorca no només en relació a la bibliografia existent sinó també apuntant futures línies de recerca.

5. Josep PLA, *Les illes, Obra completa*, 15 (Barcelona, Edicions Destino, 1970), ps. 59. Per ampliar les dades d'aquest esbós cultural, es pot consultar Josefina SALORD RIPOLL, *Projecció de vint anys de cultura a Menorca (1979-1999)*, dins el monogràfic *Cultura a la Menorca dels segles XIX i XX*, «Randa», núm. 45 (Barcelona, Curial, 2000), ps. 121-138.

La Secció de Llengua i Literatura dins el marc de l'IME

El debat generat, des del final de la dècada dels setanta, a l'entorn, justament, de la manca d'actualització cultural i de les necessàries infraestructures que permetessin de posar-hi remei, va cristallitzar l'11 de novembre de 1985 amb l'aprovació dels estatuts de l'Institut Menorquí d'Estudis pel Consell Insular de Menorca, encapçalats per la declaració que «és una fundació pública, amb personalitat jurídica pròpia, creada pel Consell Insular de Menorca (...), per a la recerca, promoció, recuperació i difusió de la cultura a l'illa de Menorca, així com per esdevenir centre de recepció i intercanvi del pensament i la ciència». La voluntat de defugir tot plantejament localista, evident ja en la tria del nom, era subratllada en l'article 3r en què s'afirmava l'obertura «a la cooperació i el manteniment d'intercanvis amb altres institucions culturals espanyoles i estrangeres, però primordialment amb les del nostre àmbit propi de Llengua Catalana».

La constitució de les seccions (Ciència i Tècnica, Ciències Naturals, Ciències Socials, Història i Arqueologia i Llengua i Literatura) i dels òrgans de govern (el Consell Científic i el Consell Executiu) es va dur a terme al llarg de 1986. Així, la Secció de Llengua i Literatura s'endega el 8 de març d'aquell any amb un grup inicial de membres, nomenats pel Consell Insular de Menorca, que sintetitzen, des de la formació filològica comuna, els àmbits d'activitat dels anys anteriors: la creació literària (Pau Faner, Pere Gomila i Ponç Pons), el món editorial (Lluís Casasnovas), la docència i la investigació (Ignasi Mascaró, Miquel Melià, Caterina Moll, Josefina Salord i Josep Serra, a més també de l'esmentat Lluís Casasnovas, pertanyent a una generació més gran, no nascuda, com la resta, entre les darreries dels anys quaranta i els cinquanta).

Cal destacar, com a fet altament simbòlic, que Jordi Carbonell formés part des del primer moment de la Secció per haver acceptat la proposta del Conseller de Cultura, Joan F. López Casasnovas, de ser-ne membre honorari. Així mateix, en aquesta primera reunió es proposen Josep Massot i Muntaner també com a membre honorari i Francesc de B. Moll com a president d'honor de l'IME (propostes que seran ratificades pels òrgans de govern l'11 de juny del mateix any), a més de nous membres, numeraris i corresponents, els quals, amb els nomenats posteriorment, eixamplen la Secció, tot i alguna renúncia, la dissortada mort d'Enric Cabra (Barcelona 1961-1996) i les fluctuacions habituals de participació: Antònia Campins Pons, Diego Dubon Pretus, Salvador Femenias, Francesc Florit Nin, Guerau Olives, Antoni-Joan Pons Pons (1986), Pere Melis Pons (1988), Enric Cabra Martorell, Maria Paredes Baulida, Maite Salord Ripoll (1990), Antoni Moll Camps (1992), Joan F. López Casasnovas, Philip D. Rasico (1993), Àngel Mífsud Ciscar (2000) i Xavier Gomila Pons (2002).

La Secció de Llengua i Literatura, des de la seva constitució fins ara mateix, ha participat de ple de les grans coordinades que caracteritzen el funcionament de l'IME, i la seva trajectòria, tot i els elements propis que la caracteritzen, és indistriable de les grans etapes que es podrien distingir dins la institució. Investiga-

ció, divulgació i relacions acadèmiques són els tres vèrtexs d'una activitat diversificada que, conscient de les mancances de partida, ha maldat tant per consolidar uns productes d'alta cultura i projectar-los dins el marc global dels estudis de la llengua i la literatura catalanes com per difondre'n els resultats a nivell social amb la voluntat d'establir els referents d'una realitat molt més rica del que podia fer pensar el panorama anterior, dominat per tòpics i per inèrcies. Vist amb la perspectiva de setze anys, el balanç no hauria de defugir els aspectes crítics i els autocrítics perquè potser ara podem avaluar, més que mai, el programa teòric que ens resta a desenrotllar per poder comptar amb una veritable història de la llengua i la literatura de Menorca, construïda des dels textos i les monografies, i, en conseqüència, per poder filtrar, amb elements de judici, tot el que caldria incorporar dins una història general de la llengua i la literatura catalanes. Ara bé, potser aquesta consciència és la demostració més clara que el camí iniciat el 1986 ha significat una nova etapa que, tot deixant enrere l'anterior, ha tingut l'encert d'establir una dinàmica, la insuficiència i tot de la qual hauria de ser, ara sí, un signe de creixement inaturable.

Abans de resseguir l'actuació de la secció en els grans àmbits de l'IME (organització de jornades, cursos de divulgació i conferències, primer; concessió de borses d'ajut a la investigació i premis per promoure-la, segon; edició i difusió d'obres, tercer; tot això dins el marc de l'establiment de col·laboracions amb institucions de dins i de fora de Menorca), se'n podrien distingir dues grans etapes, marcades per la commemoració, el 1991, de l'Any Antoni Febrer i Cardona. Així, la primera etapa, tanmateix d'un gran dinamisme, es caracteritzaria per la posada en funcionament de la secció amb la importància concedida a l'edició i als cursos de divulgació, mentre que la segona significaria la consolidació i la projecció gràcies a fites, d'un abast acadèmic i social més ampli, com la commemoració, el 1996, de l'Any Joan Ramis i Josep M. Quadrado i, el 1997, de l'Any Josep M. Guàrdia. La revisió crítica d'aquestes figures, la participació acadèmica i social en els actes convocats i les publicacions generades constitueixen una de les aportacions més sòlides de la Secció a la cultura catalana.

Els cursos i les conferències

Amb el *Curset de filologia i literatura catalanes* (14 i 15/4/1987), impartit per Albert Rossich, la Secció empenia l'organització de cursos, en aquest cas amb una clara voluntat de difondre la «nova visió de la literatura catalana del Renaixement al Neoclassicisme», d'una banda, i, de l'altra, d'afrontar, de manera més interna, la «problemàtica de l'edició de textos catalans moderns», necessària per dur a terme les edicions previstes dins la col·lecció Capcer. Dos anys després, amb *La cultura de la Il·lustració: una proposta de debat* (20 i 21/7/1989) no només s'hi aprofundia amb la conferència de Joaquim Molas, *Literatura «Nacional» i literatura «Província»*. *Introducció a la literatura catalana del tombant dels segles XVIII*

i XIX, sinó que, gràcies al seu paper de moderador, quatre estudiosos (Enric Cabra, Maria Paredes, Antoni-Joan Pons i Josefina Salord) podien plantejar i projectar les hipòtesis de les investigacions menorquines dins el marc cultural català. El fet que l'estiu de 1996 dos d'aquests estudiosos (Pons i Salord, juntament amb Josep M. Vidal, coordinador científic de l'IME i historiador de la ciència) impartissin a la Universitat Catalana d'Estiu de Prada un curs sobre Joan Ramis i la Il·lustració a Menorca evidencia el camí recorregut al llarg de pocs anys.

Tanmateix, el gruix més significatiu de cursos s'ha de posar en relació amb la voluntat de la Secció de contribuir a una rigorosa formació del professorat, bàsicament en els aspectes més innovadors de la llengua; d'aquí que comptessin amb el suport del Centre de Professors de Menorca. Així, cal destacar el *Curset d'iniciació a la psicolingüística* (28-29/3/1988) per Ignasi Vila (professor de la UB); el curset d'introducció a la gramàtica generativa, amb el títol *Què és una gramàtica?* (23-25/11/1988) per Gemma Rigau (professora de la UAB); *Escriure: l'habilitat i la creació* (22-24/2/1989) per Daniel Cassany (professor de la UAB); *Bases biològiques del llenguatge (introducció a les afàsies)* (6-8/3/1990) per Jordi Peña (cap de la unitat de Neuropsicologia de l'Hospital del Mar); *La pragmàtica. Una perspectiva sobre l'ús lingüístic* (6-8/3/1991) per Lluís Payrató (professor de la UB); *Sociolingüística per a l'ensenyament* (21-22/11/1991) per Jordi Soler i Camardons (professor d'institut); *Introducció a l'onomàstica* (10-11/4/1992) per Cosme Aguiló,⁶ i *La poesia en l'ensenyament* (24-26/3/1993) per l'escriptor Miquel Desclot.

La major oferta educativa de cursos oficials i la mateixa dinàmica de la Secció conduiria a un nou perfil de cursos, més oberts i organitzats juntament amb altres institucions: seria el cas del *Colloqui sobre normalització lingüística* (21-22/3/1996), en col·laboració amb l'IES Joan Ramis i Ramis (Maó), que va aplegar Teo Etxaburru, José Àngel Irigaray, Iñaki Larrañaga (Universitat de la Sorbona), Aina Moll Marquès i Joan F. López Casanovas; i els cursos de Sam Abrams a l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó, dedicats a lectures de l'obra de T.S. Eliot: *La terra eixorca* (20-22/3/1997) i *Quatre quartets* (26-28/3/1998). Dins aquesta mateixa línia, cal situar la col·laboració de l'IME en el Curs de Pensament i Cultura Clàssica. *Vuit grans figures de l'antiguitat grecollatina*, que, organitzat per la Secció Balear de la Sociedad Española de Estudios Clásicos i el Departament de Filosofia de la Universitat de les Illes Balears, s'ha impartit aquest curs 2001/2002 a l'Ateneu de Maó.

Al costat d'aquests cursos, caldria col·locar el gruix de conferències que, motivades per la presentació de llibres (dins i fora de Menorca) i per la voluntat de participar en els actes culturals, commemoratius o no, de les diferents poblacions menorquines, ha convocat bona part dels membres de la secció i de personalitats

6. Gran conegedor de la toponímia menorquina, aquest estudiós mallorquí n'ha fet darrerament una aportació, remarcable a *La toponímia de Menorca a les obres de Ramon Rosselló Vaquer* (Menorca, IME, 2000, «Cova de Pala», núm. 14), p. 133.

destacades de la cultura catalana, com Josep Massot i Muntaner, Manuel Jorba, Joan Mas i Vives, Miquel Desclot, Miquel Strubell, Joan Miralles, Manuel Castellet, Jordi Ginebra, Jordi Carbonell, Joan A. Argenter i Mila Segarra.

La promoció de la recerca

D'acord amb el plantejament general de l'IME, la promoció de la recerca s'ha dut a terme, de manera formal, en dos camps: primer, la concessió de borses d'ajut a la investigació i, segon, la institució conjunta de premis amb la majoria dels ajuntaments de l'illa. En ambdós camps, el balanç quantitatiu dista molt de donar la mesura exacta d'una activitat que, com la filològica de recerca i d'edició, pot desenrotllar-se en moltes ocasions sense la necessitat d'un suport material o la convocatòria d'un premi. Així, les dotze borses concedides al llarg d'aquests anys s'han posat al servei d'aquelles investigacions que, per la complexitat documental o per la necessitat de desplaçaments, han contribuït tant a esperonar joves figures com a possibilitar programes de professionals reconeguts. En el terreny literari s'han potenciat recerques relatives al grup il·lustrat menorquí (Joan Ramis i Ramis, Antoni Febrer i Cardona i Vicenç Albertí), a la correspondència i al llegat bibliogràfic d'un dels grans intel·lectuals de la Menorca del nou-cents, l'escriptor, filòleg i folklorista Francesc Camps i Mercadal o Francesc d'Albranca, i a uns dels representants més destacats del catalanisme republicà de l'illa, Joan Timoner Petrus, articulista amb el nom de Menorquit. En el terreny lingüístic, a part l'estudi dels manuscrits mèdics de Miquel Oleo (també dins l'òrbita il·lustrada), s'han afavorit recerques més especialitzades, i inèdites, sobre fonologia balear, tant pel que fa als formants vocàlics com als contactes consonàntics, amb una voluntat clara de cobrir buits importants pel que fa a la dialectologia de la llengua catalana.

Quant als premis convocats pels ajuntaments i l'IME, el més emblemàtic és el que va instituir l'Ajuntament de Ciutadella de Menorca, amb el nom de Francesc de B. Moll, el setembre de 1986 al moment mateix en què l'IME iniciava la seva singladura. D'acord amb la resolució de l'Alcaldia, es tractava de lligar la memòria de l'il·lustre filòleg amb «la promoció de la nostra cultura i el millorament de la nostra llengua (...) com a primer valor cultural del poble»: d'aquí que aquest premi d'investigació cultural es circumscrivís a l'àrea humanística i que, en conseqüència, afectés tres de les seccions de l'IME: Llengua i Literatura, Història i Arqueologia, i Ciències Socials, amb una convocatòria corresponent cada tres anys. D'aquí també, pel caràcter capdavanter del premi, que els altres instituits posteriorment o bé abracessin totes les temàtiques (incloses les de les altres seccions de Ciències Naturals o Ciència i Tècnica) des d'un àmbit estrictament local (Premi des Mercadal i Fornells, i Premi de Ferreries) o bé optessin per restringir-ne l'abast (seria el cas del Premi Josep Miquel Guàrdia d'Alaior en la doble modalitat d'investigació pedagògica i de creació literària per a un públic juvenil, d'una banda, i del Premi Ciutat de Maó d'investigació històrica i naturalística, de l'altra).

Des d'aquesta perspectiva, el premi per antonomàsia de la Secció de Llengua i Literatura és el Francesc de B. Moll, destinat a premiar projectes i no obres realitzades. Així, de les setze convocatòries, del curs 1986/1987 al 2001/2002, les sis corresponents a l'àmbit filològic no han pogut contribuir, pel número escàs però també pel no lliurament definitiu, a erigir-se en un referent prou sòlid, malgrat la qualitat i l'aportació indubtable de les obres publicades: *Els verbs ergatius en català* (premi 1987 i edició 1989) de Lluïsa Gràcia i Solè, *L'obra gramatical d'Antoni Febrer i Cardona* (1761-1841) (premi 1992 i edició 1996) de Jordi Ginebra, a les quals caldria afegir *Ensenyar a escriure en català. Anàlisi del procés de composició escrita* (premi 1992, en premsa) del pedagog Pere Alzina, i *Biblioteques, llibres i lectors. La cultura a Menorca entre la Contrareforma i el Barroc* (premi 1995, edició 2001) de Miquel Àngel Casanovas Camps, que, tot i correspondre a la Secció d'Història i Arqueologia, mereix ser destacat en aquest itinerari pel seu indubtable interès filològic. No podem oblidar tampoc els projectes no tancats sobre una història de la llengua a Menorca i sobre la figura de Lucrecia a través de la nostra història occidental en tots els seus vessants artístics, a més dels dos darrers (amb el termini encara obert de presentació) sobre els talassònims del llevant menorquí, per Xavier Gomila Pons, i l'obra literària de Rosa Gornés Aloy, per Betty Sintès Corantí, l'última guanyadora amb una proposta, inèdita, d'edició i d'estudi, d'aquesta escriptora dins el marc de la literatura catalana del nou-cents.

La commemoració dels anys dedicats a Antoni Febrer i Cardona (1991), a Joan Ramis i Josep Maria Quadrado (1996) i a Josep Miquel Guàrdia (1997)

La decisió presa per l'IME de declarar el 1991 Any Antoni Febrer i Cardona i la col·laboració amb els ajuntaments de Maó, de Ciutadella i d'Alaior amb els dedicats a Joan Ramis, Josep M. Quadrado i Josep M. Guàrdia, assenyalen una fita en la trajectòria de la Secció de Llengua i Literatura pels resultats tant en el terreny de la recerca com en el de la difusió en tots els seus registres: jornades acadèmiques, publicacions, conferències, presentacions de llibres i fins un muntatge teatral es posaren al servei de la revisió crítica d'aquestes figures dins el marc de la cultura catalana i, alhora, de la necessària divulgació dins la societat menorquina.

Amb el referent dels cursos impartits per Albert Rossich i Joaquim Molas, i, sobretot, amb la presentació de la tesi doctoral (1990) de Maria Paredes sobre Antoni Febrer Cardona i la cristallització, dins la secció, d'un grup d'estudiosos de la Il·lustració menorquina, es pren la decisió de commemorar el 150è aniversari de la mort de l'humanista maonès amb l'objectiu explícit de recuperar, amb nous elements, aquesta figura cabdal de la cultura del XIX anterior al moviment de la Renaixença i l'implícit d'erigir-lo en el centre d'un programa més ampli de recuperació del que Joaquim Molas, en la clausura de les Jornades Antoni Febrer i Cardona i la cultura de la Il·lustració, va anomenar, amb indubtable encert, el

grup il·lustrat menorquí. La cròniques publicades sobre aquest doble procés de recuperació⁷ permeten ara de reduir a grans línies la realitat d'una commemoració, el balanç positiu de la qual remet no només a les actuacions puntuals d'aquell any sinó, sobretot, a la continuïtat de la dinàmica llavors oberta.

Així, l'acte central de l'Any Antoni Febrer i Cardona va ser, sens dubte, l'organització d'unes jornades que inserien les comunicacions sobre l'obra de l'il·lustrat maonès (a càrrec dels membres de la secció Enric Cabra, Antoni-Joan Pons i Josefina Salord, encapçalats per Maria Paredes) en el marc historicocultural, primer (amb els historiadors Germà Coll, Andreu Murillo, Joan Pons Alzina i Ignasi Terrades, a més de l'historiador de la ciència Josep M. Vidal), i en el literari i lingüístic, després, amb les ponències d'August Bover, Jordi Ginebra, Manuel Jorba, Joan Mas, Joaquim Molas i Albert Rossich. D'aquesta manera s'activaven els mecanismes d'interrelació dins els quals només es pot acomplir la tercera —i integradora— recuperació: la que acabi atorgant al grup il·lustrat menorquí l'important espai que li pertoca dins la literatura catalana entre el segle XVIII i XIX.

A les aportacions d'aquestes jornades —editades a «Randa», 31—, cal afegir-hi tres publicacions ben diverses: una de divulgació —*Antoni Febrer i Cardona: la paraula salvada* de Maria Paredes,⁸ la primera síntesi completa de la trajectòria vital i intel·lectual de l'humanista menorquí, acompanyada d'una selecció de textos—; una altra que, gràcies a la iniciativa de Joan Bastardas, ofereix, amb l'exquisit de la bibliofília, la primera traducció catalana conservada de les *Bucòliques* de Virgili;⁹ i, finalment, una edició del *Registre de la Societat Maonesa*,¹⁰ cridada a convertir-se en una obra de referència ineludible per entendre el panorama de la primera generació del grup il·lustrat menorquí i de la seva institució més emblemàtica, a cavall entre els clubs de lectura i les acadèmies setcentistes, com va destacar Joaquim Molas en la presentació de l'obra.

Les adhesions institucionals que va rebre l'Any Antoni Febrer i Cardona, el ressò aconseguit en els mitjans de comunicació i l'espai que li va concedir l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó en l'obertura del curs 2001/2002 i en l'homenatge a Jordi Carbonell¹¹ confirmaven, per últim, que s'havia obert un nou

7. Vegeu Josefina SALORD i Antònia TAYADELLA, *Les Jornades Antoni Febrer i Cardona: una síntesi de la dinàmica de l'Institut Menorquí d'Estudis*, «Revista de Catalunya», núm. 57 (Barcelona, novembre de 1991), ps. 58-62; Maria PAREDES i BAULIDA, *La recuperació d'una figura cabdal de la Il·lustració menorquina: Antoni Febrer i Cardona (1761-1841)*, «Llengua & Literatura», núm. 6 (Barcelona 1994-1995), ps. 483-489.

8. Editada per l'IME, dins la col·lecció «Quaderns de divulgació», va ser presentada a la majoria dels instituts d'ensenyament secundari de l'illa.

9. *Les Bucòliques de Virgili* traduïdes per Antoni FEBRER i CARDONA, edició en facsímil del manuscrit datat a Maó l'any 1808 amb un prefaci de Maria PAREDES i BAULIDA (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991).

10. Edició i pròleg d'Antoni-Joan PONS i Josefina SALORD, «Col·lecció Capcer», núm. 11, p. 205.

11. Vegeu-ne el text de la lliçó inaugural de Josefina SALORD RIPOLL, *Presències de l'espiritualitat il·lustrada a Menorca*, «Revista de Menorca» (1991), ps. 489-508, i, pel que fa a l'homenatge a Jordi Carbonell, vegeu la nota 2.

camí, sense retorn possible.¹² El fet que el 1996 i el 1997 la declaració de l'Any Joan Ramis i Josep M. Quadrado —amb motiu de la commemoració conjunta del 250è aniversari del naixement de l'illustrat Joan Ramis i del centenari de la mort del romàntic Josep M. Quadrado— i l'Any Josep M. Guàrdia —arran del centenari també de la mort del primer editor de *Lo somni* de Bernat Metge— respectivament fos assumida pels Ajuntaments de Maó, de Ciutadella i de l'Alaior, i que l'IME, al costat d'altres entitats acadèmiques, participés com a organitzador, és un senyal inequívoc de les coordinades, reeixides, que havia establert l'Any Antoni Febrer i Cardona.

Les Jornades Joan Ramis i Josep M. Quadrado: de la Il·lustració al Romanticisme es van poder decantar ja, dins aquest context, per l'anàlisi estricta de l'obra d'aquestes primeres figures culturals, atzarosament ajuntades per la cronologia, cosa que va permetre d'enllaçar el darrer gran moviment de l'edat moderna amb el primer de la contemporània. Encapçalades per les ponències de Joan Mas i Vives (*La literatura catalana de la Il·lustració al Romanticisme*), Jordi Carbonell (*La incorporació de Joan Ramis a la historiografia literària catalana*), Jordi Ginebra (*La llengua catalana en el pas del segle XVIII al XIX*) i Antònia Tayadella (*Josep M. Quadrado i el Romanticisme*) i closes per la de Joaquim Molas de balanç de les jornades, se situaren no només les vuit comunicacions sobre l'obra literària, història i científica de Joan Ramis, i les tres dedicades a Josep M. Quadrado¹³ sinó també la presentació de dues obres, una de les quals havia sustentat les jornades anteriors i l'altra que n'era una conseqüència directa: es tracta, en el primer cas, de *Antoni Febrer i Cardona, un humanista il·lustrat a Menorca (1761-1841)*,¹⁴ l'edició adaptada i revisada de la tesi de Maria Paredes, l'obra sòlida que s'augurava el 1991; en el segon, de *L'obra gramatical d'Antoni Febrer i Cardona* de Jordi Ginebra (Premi Francesc de B. Moll 1992), un estudi sistemàtic que, des de la voluntat expressada de participar en el procés de recuperació d'aquesta figura, reïx plenament en l'objectiu d'estudiar-ne les gramàtiques i de valorar-les dins la història gramatical catalana anterior a Pompeu Fabra.

L'actuació editorial, la difusió i la projecció exterior també es van adequar a la nova realitat: en el primer camp, l'IME va actuar en la línia de les col·laboracions o bé donant suport a les dues publicacions més rellevants de l'Any Joan Ramis i Josep Maria Quadrado —el llibre de divulgació *Joan Ramis, un il·lustrat de la Menor-*

12. Vegeu MARIA PAREDES i BAULIDA, *La recuperació d'una figura cabdal de la Il·lustració menorquina: Antoni Febrer i Cardona (1761-1841)*, «Llengua & Literatura», núm. 6 (1994-1995), ps. 483-489.

13. Cal tenir en compte que el Cercle Artístic de Ciutadella va dur a terme, entre el febrer i el novembre de 1996 un cicle de sis conferències, sota el títol *Josep M. Quadrado i el temps del romanticisme*, la majoria de les quals va editar a la revista «Publicacions des Born», núm. 2. Així mateix, va promoure la confecció d'una antologia de textos històrics, periodístics, religiosos i literaris, que constitueix el núm. 3 de l'esmentada revista.

14. Barcelona, Curial Edicions Catalanes/Publicacions de l'Abadia de Montserrat; «Col·lecció Textos i estudis de cultura catalana», núm. 49, 1996, p. 333.

ca disputada,¹⁵ editat per l'institut maonès que duu el nom de l'autor de *Lucrecia*, i els *Assaigs literaris*¹⁶ del romàntic ciutadellenc, editats per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat— o bé coeditant, posteriorment les actes de les jornades.¹⁷ En el segon, va ser l'organitzador de l'espectacle teatral *Ramis de la tragèdia a la farsa*, presentat amb un bell text de Pere Gimferrer¹⁸ i representat per la companyia La Clota sota la direcció de Pitus Fernàndez; alhora, va traslladar als àmbits universitaris—la Universitat de les Illes Balears i la XXVIII Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent— la commemoració en forma de conferència i de curs.¹⁹

Un any més tard, l'Ajuntament d'Alaior declarava el 1997 Any Josep Miquel Guàrdia i, en conseqüència, organitzava un seguit d'actes culturals (el més rellevant dels quals va ser un cicle de conferències), que l'IME va cloure els dies 2 i 3 de gener de 1998 amb les jornades *Josep Miquel Guàrdia i la cultura europea del segle XIX* i amb la presentació del llibre *L'illa de Menorca i altres articles*, títol que aplega les col·laboracions que l'intel·lectual menorquí va trametre des de París a la revista «L'Avens» des del 1890 al 1892. Les bases, tanmateix, des de les quals es podia afrontar la revisió crítica d'aquesta complexa personalitat distaven molt de les que havien sustentat les commemoracions de Joan Ramis, d'Antoni Febrer i Cardona i, fins i tot, de Josep M. Quadrado, figures amb què es pot mesurar, per la importància qualitativa de la seva vasta obra, el metge-filòsof, pedagog, humanista, editor i estudiós de les literatures castellana i catalana. El fet, a més, que les dues obres de referència fossin una petita biografia literaturitzada de Joaquim Verdager (1959) i l'edició de la tesi d'Antoni Petrus sobre la doctrina pedagògica (1985)²⁰ evidencia

15. Aquest llibre de 100 pàgines, coordinat per Joel BAGUR, Josefina SALORD i Àlex VILLEYRA a partir de la redacció d'una vintena d'estudiants, va merèixer una 2a edició per part del Govern Balear el 1998.

16. L'obra de Josep M. Quadrado, *Assaigs literaris* [a cura d'Antònia TAYADELLA, «Biblioteca Marian Aguiló», núm. 21] va ser presentada a Ciutadella per Josep MASSOT i MUNTANER: vegeu-ne el text, *Josep M. Quadrado dins la Renaixença*, a «Publicacions des Born», núm. 2, ps. 93-103.

17. Vegeu *Joan Ramis i Josep M. Quadrado: de la Il·lustració al Romanticisme*, a cura de Maria PAREDES i Josefina SALORD (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999; «Biblioteca Miquel dels Sants Oliver», núm. 9), p. 352. Aquesta obra, juntament amb les esmentades sobre Joan Ramis i Antoni Febrer i Cardona, van ser ressenyades per Josep SOLERVICENS BO i Antoni MOLL BENEJAM a *Joan Ramis, Antoni Febrer i Cardona i la Menorca de la Il·lustració*, «Llengua & Literatura», núm. 11 (2000), ps. 498-517.

18. Es tracta del text del programa de mà, titulat *Per Joan Ramis* i recollit a Pere GIMFERRER, *L'obrador del poeta* (1970-1996) (Barcelona, Edicions de la Magrana, 1996; «Cotlliure», núm. 24), ps. 167-168.

19. Vegeu una crònica completa dels actes a Josefina SALORD RIPOLL, *Any Joan Ramis i Josep M. Quadrado: el retrobament amb la Menorca il·lustrada i romàntica*, «Lluc», 795-796 (Palma, novembre 1996-febrer 1997), ps. 41-42. L'article va ser reproduït a la «Revista de Menorca» (Maó, 1996), ps. 237-240.

20. Una de les aportacions més substancials de l'Ajuntament d'Alaior va ser patrocinar una 2a edició del llibret de Joaquim VERDAGER, *Un menorquí indòmit. Petita biografia del Dr. Josep Miquel Guàrdia* (Ed. Moll; «Les Illes d'Or», núm. 72, p. 112), d'una banda, i, de l'altra, difondre de nou la versió de la tesi d'A. PETRUS ROTGER, *José Miguel Guardia. Personalidad y doctrina pedagógica*, p. 430, editada pel mateix ajuntament el 1985.

les mancances en el terreny filològic, tot i les aportacions, valuoses però puntuals, d'Eduard Valentí Fiol, de Marçal Pascuchi i de Lola Badia destacant-ne, respectivament, el paper del classicisme en el seu programa pedagògic i cultural, la seva relació amb els intel·lectuals de la Renaixença i del Modernisme, i el salt erudit qualitatiu de l'edició de *Lo Somni*²¹ per qui, d'altra banda, és esmentat a la història literària catalana com un dels representants del positivisme.

Així, les Jornades resposgueren a la voluntat d'aprofundir en la presentació del polifacètic intel·lectual i, consegüentment, de propiciar l'obertura de noves línies d'investigació: el pedagog (per Antoni Petrus, catedràtic de pedagogia social de la UB i autor de la tesi abans esmentada), l'historiador de la medicina (per Francesc Bujosa, catedràtic d'història de la medicina de la UIB), el defensor dels clàssics grecollatins (per Maria Paredes), l'editor de *Lo somni* de Bernat Metge (per Antoni-Joan Pons) i, finalment, la figura que va suscitar l'interès més viu de Joan Estelrich (per Manuel Jorba, aleshores director de la Biblioteca de Catalunya). Publicat només el text d'un alt valor filològic de Maria Paredes²² i en premsa encara el volum que recull el cicle de conferències organitzat per l'Ajuntament d'Alaior, la presentació a les Jornades de *L'illa de Menorca i altres articles* (que conté en apèndix la ressenya, també a «L'Avens», de l'edició guardiana de *Lo somni*) significava restituir la veu catalana a un dels intel·lectuals que, des de França, va aportar una de les visions més crítiques de la Renaixença, fent una síntesi de tradició clàssica i de modernitat europea amb la qual, segurament, avançava el que serien les grans línies de força del Noucentisme. L'Any Guàrdia, per tant, no només va contribuir de manera decisiva a la divulgació d'una figura, controvertida i cabdal, de la cultura catalana del segle XIX sinó que, a més, va encetar, dins la Secció de llengua i literatura de l'IME, línies d'investigació actives des llavors ençà.

Finalment, cal destacar la col·laboració de l'IME en les *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Menorca* (8 i 9 d'octubre de 1993), en les I Jornades d'intercanvi cultural entre les terres de Ponent i Menorca, sota el títol *De Fraga a Maó: eix d'una cultura* (Lleida i Menorca, 17-18 i 24-25 de novembre de 2000), i en el *XXVIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica* (22 al 24 de març de 2002): en el primer cas amb la participació de membres de la Secció i amb la coedició dels textos;²³ en el segon, recolzant, juntament amb l'Institut

21. Vegeu Eduard VALENTÍ FIOI, *Els clàssics i la literatura catalana moderna* (Barcelona, Curial, 1973; «Biblioteca de Cultura Catalana», núm. 4), ps. 30-33; Marçal PASCUCHI, *Quinze cartes del doctor Josep Miquel Guàrdia sobre la Renaixença*, «Revista de Menorca» (1984), ps. 431-497; Lola BADIA, *La literatura catalana medieval vista per alguns erudits vuitcentistes*, dins *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença II* (Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1994), p. 9.

22. Vegeu Maria PAREDES, *Josep Miquel Guàrdia i els clàssics grecollatins*, «Randa», núm. 45 (Barcelona, Curial, 2000), ps. 77-95.

23. Vegeu *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Menorca* (Barcelona/Menorca, Institut d'Estudis Catalans/Institut Menorquí d'Estudis, 1994), p. 80, amb textos d'Antoni M. Badia i Margarit (*Presentació*), Antoni-Joan Pons i Josefina Salord (*Les Normes de 1913 i l'IEC a Menorca*), Pere Melis i Ignasi Mascaró (*El menorquí i el diccionari normatiu: problemes i propostes*), Francesc Florit Nin i Joan F. López Casanovas (*El procés de normalització*

d'Estudis Ilerdencs, el Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Lleida en un inèdit programa d'intercanvi al voltant de cinc àmbits (l'institucional, l'històric, el literari, el sociolingüístic i el de cultura popular);²⁴ i, en el tercer, amb l'organització, juntament amb la Societat d'Onomàstica, del col·loqui que, estructurat al voltant de tres temes (l'obra de Joan Coromines i Menorca, toponímia i antroponímia menorquines, i interdisciplinarietat i onomàstica), comptà amb gairebé una trentena de participants entre conferencians (Ramon Amigó i Anglès, Jaume Mascaró Pons i Joan Veny Clar), ponents i comunicants, els textos dels quals podran ser llegits en les actes actualment en premsa.

Les publicacions

La col·lecció, sens dubte, més emblemàtica de la Secció és la «Capcer», que, nascuda el 1985 sota els auspicis del Consell Insular de Menorca, va ser gestionada i editada per l'IME a partir del 1987. El seu objectiu d'editar els textos cabdals de la cultura menorquina respon, clarament, a la voluntat de recuperar (en el sentit d'editar per primera vegada o de reeditar textos fora de l'abast del públic actual) aquelles obres sense les quals és impossible el coneixement, l'estudi, el gaudi i la transmissió de la història cultural en un sentit ampli. És per això que, ja des dels inicis, es partia de la necessitat d'implicar les altres seccions de l'IME tot convertint-la, malgrat l'interès específic en els textos literaris, en una col·lecció gairebé transversal.

La col·lecció, que es va iniciar amb una edició facsímil del poema èpic *La Alonsiada* (1818) de Joan Ramis amb la traducció catalana de Vicenç Albertí, va haver de fer front a un seguit de mancances, derivades de la inexperiència tant impressora com editorial. L'elaboració, el curs 1987/1988, d'unes normes de transcripció i edició de textos per part de la Secció de Llengua i Literatura va significar un important avanç per més que la col·lecció, enormement valuosa pel conjunt d'obres que ha posat en circulació (algunes d'elles exhaurides), no manté un nivell d'homogeneïtat pel que fa als resultats globals i, segurament, malgrat les millores progressivament introduïdes, demana una nova reactualització que la situï, com caldria, amb tota normalitat dins el mercat dels llibres catalans, tot superant, encara i també, les dificultats cròniques pel que fa a la difusió dins la nostra àrea cultural.

Dels setze títols publicats, destacaríem, en un primer bloc, els situats dins l'òrbita de la Il·lustració: l'esmentada edició facsímil del poema èpic *La Alonsiada*

---

lingüística a Menorca, 1976-1993), Joan Miralles (*L'estàndard oral des de les Illes Balears*), Joan F. López Casasnovas (*La toponímia de Menorca. Estat dels estudis*) i Jordi Carbonell (*Els gramàtics i els lexicògrafs menorquins anteriors a F. de B. Moll*).

24. Vegeu-ne la ressenya d'Òscar BAGUR i Marta VILLALONGA, *Els pols es toquen*, «Àrnica», núm. 48 (Consell Cultural de les Valls d'Aneu, març 2001), ps. 69-72.

(«Capcer», núm. 1, 1985), amb una introducció d'Antoni-Joan Pons i Josefina Salord; les *Poesies burlesques i amoroses* («Capcer», núm. 8, 1988), també de Joan Ramis, una obra inèdita que —localitzada, molt ben editada i presentada per Antoni-Joan Pons— ha permès de replantejar l'espai de la creació literària en l'activitat del també primer historiador modern de Menorca; el *Registre de la Societat Maonesa* («Capcer», núm. 11, 1991), editat i prologat pels estudiosos abans esmentats i que constitueix, com ja s'ha dit, una peça clau per resseguir la vida de la institució il·lustrada menorquina més emblemàtica; i, finalment, *Entremesos (I)* de Vicenç Albertí Vidal, a cura de Maite Salord Ripoll, que edita, estudia i aporta els originals d'aquestes dues peces, les primeres que arriben al públic del conjunt de traduccions/adaptacions teatrals, que inclouen els grans noms de la dramaturgia europea (Molière, Goldoni i Moratín, entre d'altres).²⁵

Aquest darrer volum d'Albertí es podria situar també en el segon dels blocs, el d'edicions teatrals, que compta amb tres altres volums: l'anònima *Presa de Menorca* («Capcer», núm. 9, 1989), amb una edició crítica (a partir de quatre manuscrits) d'Enric Cabra Martorell, el qual, en la rigorosa introducció que l'encapçala, subratlla, en una conclusió ineludible per a la història de la literatura catalana, la importància del text «com a representant dels més antics del nostre teatre no estrictament religiós (potser el primer que conservem sencer i totalment en català) i com a exemplar únic d'un gènere dramàtic, que podríem anomenar misteri èpic, que devia ser conegut a moltes altres terres a l'Edat Mitjana, tot i que tants pocs textos s'hagin conservat»; la també anònima *Història de la invenció de Nostra Senyora del Toro* («Capcer», núm. 10, 1992) aprofundeix en la mateixa línia del rigor de l'edició crítica (a cura d'Antoni-Joan Pons) i del pròleg (per Enric Cabra) per oferir una interessant comèdia pastoral setcentista, tot i la intenció religiosa; finalment, F. Xavier Martín Martínez, amb *Adoració de los Reis Magos* de Roc Coll i Orfila («Capcer», núm. 15, 2001), fa la darrera de les aportacions amb l'edició crítica i l'estudi d'una obra inèdita del teatre popular religiós, la qual permet no només de completar (amb *Els Pastorells*) el cicle teatral de Nadal, tot incorporant la figura de la Sibilla, sinó també d'evidenciar, a través de l'autoria de la versió de l'obra, els mecanismes de pervivència del teatre popular en marcs històrics ben concrets, com seria, en aquest cas, el Sexenni revolucionari i la Restauració borbònica a Menorca.

Un tercer bloc, el constituïrien el volum del jurista Pere Ballester (Maó 1856-1946), *Estudis d'Antropologia de Menorca* («Capcer», núm. 2, 1986), una edició facsímil de tres textos d'un alt interès etnològic, i els dedicats a l'escriptor i filòleg Francesc Camps i Mercadal (es Migjorn 1852-1929), una de les figures més destacades del nou-cents menorquí per la seva activitat de folklorista amb el nom de Francesc d'Albranca: la publicació més destacada és la reedició, en dos volums,

25. Vegeu Josefina SALORD RIPOLL i Maite SALORD RIPOLL, *Les traduccions teatrals dels il·lustrats menorquins: una recreació de modernitat*, dins Albert ROSSICH (COORD.), *El teatre català dels orígens al segle XVIII* (Kassel, Edition Reichenberger, 2001), ps. 409-417.

del *Folklore menorquí de la pagesia* («Capcer», núm. 4 i 6, 1986 i 1987) a cura de Francesc Florit Nin, l'obra magna guardonada el 1912 per l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó i que, tanmateix, no aplega el gruix de la seva recerca, com ho demostren, d'una banda, les *Cançons populars menorquines* («Capcer», núm. 7, 1987), editades per Xavier Moll, que n'amplia el repertori recollit a l'obra anterior i n'adjunta la part musical, inèdita; i, de l'altra, *Mites i records* («Capcer», núm. 14, 2000) en què Antoni Moll Camps recull i publica el gruix de les col·laboracions que el 1916 Francesc Camps va trametre al setmanari «La Aurora» (Manacor), dirigit per Antoni M. Alcover. Ben lluny d'aquestes obres, però connectant-hi per la via de la cultura popular, es podria situar l'edició d'un manuscrit del segle XVIII, *Art de la cuina* de fra Francesc Roger («Capcer», núm. 12, 1993), que Andreu Vidal Mascaró analitza tant des de la perspectiva de la tradició catalana dels llibres de cuina com des de la filològica.

Finalment, els dos volums de Francesc Hernández Sanz (Maó 1863-1949), que, amb el títol *Cultura i societat a Menorca* («Capcer», núm. 3 i 5, 1987), recullen els articles de temàtica historicocultural de l'historiador i l'erudit més representatiu de la Menorca de la primera meitat del segle XX, se situen dins la línia de recuperació dels intel·lectuals que, en els diferents àmbits, han configurat la cultura menorquina, com seria també el cas del darrer volum publicat, *l'Antologia d'un compromís pedagògic* («Capcer», núm. 16, 2002) de mestre Joan Benejam Vives a cura d'Isabel Vilafranca Manguán.

La Secció compta encara amb una altra col·lecció, en aquest cas de creació poètica amb el nom de «Xibau», com a conseqüència d'haver assumit la sol·licitud adreçada pel col·lectiu «Quaderns de Poesia Xibau», el 1987, de fer-se càrrec del fons de publicacions des del 1977 i de dinamitzar-ne l'edició, tot obrint una segona època. De llavors ençà, han aparegut deu títols, amb uns acurats dissenys i impressió, que mostren la vitalitat d'aquest gènere a l'illa: *Mostra de poesia menorquina* a cura de Francesc Florit, *Finestra dels dies* d'Antoni Moll Camps (Premi Frederic Erdozain 1989 del Consell Insular de Menorca), *Espai intern* de Gustau Juan Benejam (Premi Ateneu de creació literària 1983), *L'aigua a les mans* de Francesc Florit Nin (Premi Gumersind Gomila en el marc de la celebració a Menorca de les XVIII Festes Pompeu Fabra 1986), *Els colors de l'edat* de Pere Gomila, *Tannkas de caragols* de Josep Joan Casasnovas i *Crepuscles d'atzur* de Llorenç Ferrer (Premi ex-aequo de poesia Sant Joan 1991), *Arena als ulls* de Jordi Vivet i Ballart, *Els vents hi senten* d'Antoni Taltavull, *Festa* d'Antoni Català Campins (Premi de poesia Sant Joan 1997) i *2002, una antologia de joves poetes menorquins*, a cura d'Àngel Mifsud Ciscar i Joan F. López Casasnovas.

La creació literària, en tots els seus gèneres, té cabuda també en una col·lecció de divulgació, «Petit format», creada el 1997 i que afecta totes les seccions de l'IME: una novel·la breu, *I del somni, tot* de Maite Salord Ripoll (Premi de narració novel·lada Sant Joan 1997); un llibre de poemes, *Tannkas* de Pere Gomila, i una obra de teatre, *Gina en el terrari* d'Enric Cabra Martorell. La contribució de la Secció s'eixampla, tanmateix, amb dues edicions (*L'illa de Menorca i altres articles* de Jo-

sep Miquel Guàrdia, a cura de Josefina Salord, i *Vida popular del metge Francesc Camps d'Albranca* de M. Dolors Camps Riudavets, a cura d'Àngel Mifsud), i fins amb l'obra *Una calada de palangres* del jove filòleg Xavier Gomila Pons per tal com hi contempla també la dimensió lexicogràfica lligada a aquesta modalitat de pesca tradicional.

Les col·laboracions i els reptes de futur

Finalment, tal com s'ha pogut observar al llarg d'aquest itinerari, ocupen un espai important les col·laboracions de l'IME amb altres institucions i editorials a l'hora de donar suport a obres d'interès tant pel que fa, en menor mesura i molt puntualment, a la creació literària com, sobretot, a edicions i recerques, d'una banda, i, de l'altra, a publicacions periòdiques com la «Revista de Menorca» de l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó (coeditada amb l'IME des del 1990), «Randa», «Serra d'Or» i «Lluc», que han donat cabuda a importants monogràfics sobre cultura menorquina. Cal destacar, a més, la relació establerta amb les Publicacions de l'Abadia de Montserrat des d'*Els menorquins de la Florida: història, llengua i cultura* (1987) de Philip D. Rasico²⁶ fins a *Nicolau Maria Rubió i Tudurí (1891-1981). Literatura i pensament* de Josep M. Quintana i *Els menorquins d'Algèria* de Marta Marfany, ambdues de 2002. A l'entremig, hi ha les publicacions, ja esmentades, dels Anys Febrer i Cardona, Ramis i Quadrado i la col·laboració amb la *Miscel·lània Jordi Carbonell* (1991-1993).

El suport donat per l'IME el 2001 a tres obres ambicioses i prestigioses, com són les edicions facsímils de la publicació periòdica *Llum Nova 1912-1913* (Ajuntament des Migjorn Gran) i el *Llibre de sermons* de l'il·lustrat Antoni Roig i Reixart (Ajuntament de Ferreries-Parròquia St. Bartomeu), i l'edició crítica, a cura de Maria Paredes, del *Diccionari menorquí, espanyol, francès i llatí* d'Antoni Febrer i Cardona (Institut d'Estudis Catalans), evidencia la presència real i les possibilitats futures d'aprofundir encara més en les col·laboracions institucionals i acadèmiques de l'IME. En aquest sentit, la signatura d'un conveni entre l'Institut d'Estudis Catalans i l'Institut Menorquí d'Estudis, el 16 de juliol de 2002, per dur a terme el que és una part important del projecte d'edició de les obres completes de l'humanista menorquí, la seva obra gramatical, pot ser contemplada com la culminació, real i alhora simbòlica, d'un llarg camí de recuperació cultural, fet de tres grans estadis: el de la Menorca del nou-cents, amb la figura emblemàtica de Francesc Hernández Sanz; el dels estudis de llengua i literatura cata-

26. Una altra obra del professor nord-americà, que en completa els referents temàtics, és *El llibre d'or dels menorquins de la Florida* de Philip D. Rasico, en què ofereix el registre de San Pedro de Mosquitos i l'estudi de la població menorquina a la Florida en el segle XVIII, publicat en la col·lecció de l'IME de temàtica històrica, la col·lecció «Cova de Pala», núm. 11 (1998) en una coedició amb la UIB.

lanes a partir dels anys seixanta, amb la fita assenyalada per Jordi Carbonell, i el que cristal·litza i s'aferma amb l'Institut Menorquí d'Estudis.

L'itinerari ofert de la Secció de Llengua i Literatura ha volgut esbossar la complexitat d'una trajectòria situada dins el mapa complet de la cultura catalana tant pels estudiosos i les institucions implicades com pel mateix objectiu d'aprofundir en la realitat menorquina i de projectar-la en un marc de coneixement comú. Els reptes, endins i enfora, es mantenen, tanmateix. El més important, però, la manca de consolidació d'una «tradicció menorquina» d'estudis de llengua i de literatura, ha estat conjurat. Ara ens cal treballar perquè l'increment de recursos de l'IME, la seva capacitat d'incorporar nous investigadors, i, en fi, el gruix i la qualitat de les seves relacions institucionals i universitàries permetin a la Secció de Llengua i Literatura de consolidar-se també com a centre de creació, de recepció i de projecció de recerca filològica i cultural.

JOSEFINA SALORD RIPOLL
Institut Menorquí d'Estudis